

նաց խումբէն, այլ նաև չափաւոր ուսումնական զարգացումն ունեցողներէ, այլ նաև ամէն մէկ ընտանեաց անդամներու մեծամասնութիւնն, որով պիտի ըլլայ ոչ միայն միջազգային, այլ և ազգային, մասնաւոր թէ՛ ընտանեկան լեզուն: Այս պարագային մէջ քնականապէս ընդհանուր ժողովրդեան ձկտումը պիտի ըլլայ պարզադոյն և դիւրուսանելի լեզուն գործածել՝ քան թէ խրթնագոյն և դժուարութեամբ սեփական ազգային լեզուն, որ այնուհետև իրեն համար ծանրաբեռնութիւն և աւելորդ աշխատութիւն մը պիտի դառնայ, ինչպէս իտալացոց և ֆրանսացոց համար լատիններէն, Գլուսաց և Հայոց համար հին օրաբարեններն, և այլն, և այլն: Այս կերպով ազգային սեփական լեզուի ուսումն հետզհետէ սակաւներու քով պիտի ամփոփուի՝ Լատինատոյի ընդհանրացման համամատուցմամբ. ամփոփում մը՝ որ օր մը այդ ազգային սեփական լեզուն՝ մնած լեզուներու շարքին մէջ պիտի դասուորէ: — Արդ, այս ակնհերձ ազգային լեզուի կորստեան վտանգն ալ՝ նախընթաց քրտ դիտողութեանց հետ միանալով՝ շատերու խորշելի պիտէ ընէ Լատինատոյի կամ անոր նման ուրիշ որ և իցէ արուեստական նոր և օտար լեզուի մը ուսումն և տարածումը:

*
* *

Պիտի հարցընեն ինձ Լատինատոյի կուսակիցներն. — 1. Ճանչնալով և խոստովանելով հանգերձ Լատինատոյի համաշխարհական լեզու ըլլալու յարմարութիւններն և անոր ունեցած ձիւրքերը, միթէ օգտակար չե՞ս համարի որ նոյնը միջազգային լեզու մը դառնայ. — 2. Կը ժխտե՞ս հանրազգային լեզուի մը մատակարարելիք բիրտար որ օգուտները. — 3. Լատինատոյէն լատագոյն և գործնական ինչ միջոց կրնաս ցոյց տալ՝ հասարակաց լեզու մը հնարելու և անկէց յառաջ գալիք օգուտները ձեռք բերելու համար:

Լատինատոյի կուսակիցներէն ինծի ուզ-

ղումս այս իրաւացի հարցումներուն պատասխաններս յաջորդ յողումս կը վերադառնամ:

Հ. ԱՌԱՆԱՍ Վ. ՏԻՐՈՅԱՆ

ԼԱՏԻՆԱԿԱՆ ՏԱՌԵՐ

ԵՒ ՏԱԶԿԱԿԱՆ, ՊԱՐՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐԸ

(Տես և յէջ 390)

Ծ. — Շատ աղէկ, ես ալ Զեր նպատակը կը գովեմ: Վերջապէս ըսէք, սա Զեր պնդած բարեփոխումն ի՞նչ է:

Վ. — Մեր տառերը երկու տեսակ բարեփոխման պէտք ունին. նախ, սկզբունքի բարեփոխում. երկրորդ, ձևերու բարեփոխում: Գրութեան սկզբունքներն երկու կանոններու վրայ են հիմնուած: Նախ, բոլոր տառերը պիտի առանձին առանձին նշաններով գրուին. երկրորդ, բոլոր ձայնաւորները պիտի բառերու մէջ պարզ գրուին: Սա կանոններն անհրաժեշտ են, ամէն գրութեան կատարելագործումի համար: Լեզուի մը տառերը կրնանք փոփոխել, սակայն այս սկզբունքներն անփոփոխ են: Ֆրանսական, Ռուսական, Հայկական և Գլուսական տառերը տարբեր են իրարմէ, սակայն գիրերու սկզբունքն միշտ մի և նոյն են: Եթէ մենք ալ գիրք ուզենք՝ անհրաժեշտ այս երկու կանոնները պիտի ընդունինք:

Ծ. — Ուրեմն բառերն պիտի առանձին առանձին տառերով գրենք:

Վ. — Բարեփոխման սկիզբը սա է. երբ այս ընդունինք, այն օրը մեր գրութեան բարեփոխումի առաջին օրը կ'ըլլայ:

Ծ. — Մենք ամենեկին չենք կրնար իսլամի գիրերու հիմքը առանձին առանձին տառերու վրայ կարգել:

Վ. — Առանց այս անհրաժեշտ պայմանին մենք ալ ամենեկին չպիտի կրնանք մեր գիրերու թերութիւններն ուղղել:

Ծ. — Ուրեմն ի՞նչ պիտի ընենք:

Վ. — Արդէն յայտնեցի. կամ պիտի այս տառերով մեռնինք վերջանանք, կամ պիտի նախ տպագրութեան գործն առանձին առանձին տառերով շինենք, եթէ բարեփոխուի կ'ուզենք:

Ե. — Այս գաղափարէն հրաժարեցէք. առանձին առանձին տառեր և մեր կրօնն իրարու հետ երբէք չպիտի հաշտուին:

Վ. — Ինչո՞ւ, ի՞նչ փաստով:

Ե. — Մէկ փաստով զոր մենք գիտենք, և դուք ալ պիտի ընդունիք:

Վ. — Եւ այն ի՞նչ է:

Ե. — Փաստը սա է. առանձին առանձին տառերը մեր գրութիւնը եւրոպական գրութեանց նման պիտի շինեն:

Վ. — Աֆէրին: Նախ, կարելի է այս շփոթութեան առաջն առնել: Երկրորդ, այս նմանութիւնը մեր հարցի հետ ի՞նչ կապ ունի: Աստուած մեր աչքն և ականջն անոնց նման է շիներ, իշթէ մենք մեր գիրն անոնց նման շինենք, ի՞նչ յանցանք պիտի գործած ըլլանք: Ուրեմն մենք ինչո՞ւ անոնցմէ շոգենաւ, վառօդ, հեռադիտակ, ժամացոյց, թուղթ և ակնոց ընդունեցինք առանց փոփոխելու, և ինչո՞ւ գուրան մազադաթի վրայ չենք գրեր:

Ե. — Ասոնց ընդունելն մեզ համար անհրաժեշտ և օգտակար էր. սակայն ջոկ ջոկ տառերը բաց ի եւրոպական կապկոթենէն՝ ուրիշ օգուտ չի կրնար ունենալ:

Վ. — Ինչպէս չի կրնար օգուտ ունենալ: Միթէ չբախնո՞ր մեր գիրերու բոլոր թերութեանց բարեփոխումն այս առանձին տառերէն կախուած է: Ուրիշ առաւելութիւնները թողնենք հիմա, և միայն տպագրութեան դիւրութիւնն ի նկատի առնենք. վեց հարիւր տառերու փոխարէն միայն երեսուն տառ, հինգ օրուայ գործի դէմ միայն մէկ օրուան աշխատանք, գիրքերու ծախսն մէկ հինգերորդ մասի իջեցունել, և ուսանողներն ազատել այս չարչարող և զգուցիւ ձեւերէն, ասոնք բոլորն օգուտներ չե՞ն:

Ե. — Եւ ասոնք չեմ ուրանար. սակայն դուք քանի մը կասկածելի առաւել

լութեանց համար կ'ուզէք մեծ և կանխիկ օգուտը մեր ձեռքէն խլել:

Վ. — Եւ այս օգուտն ի՞նչ է:

Ե. — Գրելու առաջին առաւելութիւնը անոր սահուն գծուին է. երբ տառերն առանձին գրելու ըլլանք, անկարելի պիտի ըլլայ սահուն գրելը:

Վ. — Այս ճիշդ է. սակայն դիտել պէտք է՝ որ տպագրութիւնն և ձեռագիրը երկու տարբեր գործողութիւններ են, և բոլոր ցեղերու մէջ տառերու ձեւերը կը փոփոխուին այս երկու դէպքերու մէջ: Նախ տպագրութեան խնդիրը լուծենք, ձեռագրութեան հարցը ինքնին կը լուծուի:

Ե. — Շատ աղէկ. մեր տպագրութեան շտկելէն յետոյ, ձեռագիրը պիտի հանգիստ թողնէք, թէ նոր վտանգներու ենթարկէք:

Վ. — Մի փոփոխութիւնը կատարելէն յետոյ ամեն ինչ դիւրին պիտի ըլլայ, ու ըովհետեւ ձայնաւոր տառերը պիտի անհրաժեշտ մտնեն տառերու մէջ, և միւս թութիւնները կ'անհետանան:

Ե. — Ի՞նչ կ'ըսէք, Տէր Նախարար. մենք ձայնաւորներն ի՞նչպէս պիտի գրենք բառերու մէջ:

Վ. — Նախ մէկ իսրիւնը կամ եսրեն քիչ մը կը շտկենք և շատ զգուշութեամբ բառի մէջ կը գետեղենք. եթէ տեսանք որ տիեզերքը պիտի խորտակուի, անմիջապէս դուրս կը քաշենք:

Ե. — Հարկաւ տիեզերքը չպիտի խորտակուի, սակայն մեր ազգը ի՞նչ պիտի զուրցէ:

Վ. — Ազգը ամենեին չպիտի խօսի. այն տգէտները՝ որոնք մեր օրէնքը և ապագայ երջանկութիւնը հին սովորութեան հետեւելու մէջ կը գտնեն, պիտի ցաւին և ըսեն. որովհետեւ իսրիւնի դիրքը փոխեցին, կիավոյր ըլլան. իսկ անոնք որ քիչ մը դատողութիւն ունին, մեզմէ գոհ պիտի մնան, վասն զի մեր գործիքը փոխելով՝ նպաստեցինք կրթութեան, և կրօնքի և կառավարութեան յառաջադիմութեան պատճառ եղանք:

Ե. — Որպէս ականարկեցիք, ձայնաւոր-

ները գրելէ յետոյ բաղաձայնորու ձեւերն ալ պիտի փոխէք :

Վ. — Այո՛, որպէս յիշեցի, մեր թեւութեան մէկը սա է, որ գծագրութեան ամեն ձեւը մեր գրութեան մէջ ունինք . այս պիտի ուզենք, անկիւնները շտկենք և շրջանակները շիտակ գիծեր շինենք :

Ե. — Ձնասկցայ՝ նպատակդ ի՞նչ է, որոշենք. սին (س) նուն (ن) և զատ (ز) տառերու շրջանակը ի՞նչ պիտի ընես :

Վ. — Որը մեծ է՝ կ'ամփոփենք, որը ծուռ է՝ կը շտկենք, որը անպէտ է՝ կը նետենք. զոր օրինակ այնի (ع) շրջանակն անօգուտ է, զայն կը վռնտենք :

Ե. — Ի՞նչ ըսել կ'ուզես. դուն ի՞նչպէս կլինաս այնի շրջանակը ջնջել. միթէ սա ծաղր ու ծանակ է, ազգը պիտի մեր կաշին քանդէ :

Վ. — Ազգի դատողութեան համար տարօրինակ գաղափարներ կը տածէք : Մինչև հիմա քանի մեծ երկիրներ, Վրաստան, Հունգարիա, Խորիմ, Պալքան, Սերպիա և այլն մեզմէ տարին և ազգը բան մը չըսաւ. հիմա պիտի միմի պոչի համար կամ այնի շրջանակի համար բռնկի և մեզմէ վրէժիտդիբ ըլլայ : Եթէ մեր ազգը այսքան ապուշ է, ուրեմն այս բարեփոխումը մէկ վայրկեան աւելի կ'անուր ընենք, վասն զի միայն զիրը և կրթութիւնն է այսպիսի յիմարութեան փարատողն :

Ե. — Աղէկ, հիմա ի՞նչ ընենք, ո՞ր դիմենք, ի՞նչ հող մեր գլխուն տանք զիր գտնելու համար :

Վ. — Կրկնելու եմ ի՞նչ որ արդէն ըսի. եթէ կ'ուզենք զիր ունենալ, նախ պիտի ջոկ ջոկ տառեր հնարենք. երկրորդ, պիտի ձայնաւորները բառերու մէջ կարգաւորենք, երրորդ, տառերու ձեւերը շիտակ գիծերով գրենք. ուրիշ փրկութեան միջոց չունինք :

Ե. — Ձեր գաղափարներու և մտադրութիւններու մասին ապշեր եմ. եթէ այս Ձեր բարեփոխումներն անհրաժեշտ ալ ըլլային, անոնց վրայ խօսիլն և պընդելն անօգուտ է : Գիտէք որ մենք չպիտի կրնանք զանոնք ի գործադրութեան դնել,

ուրեմն ինչո՞ւ մեր ժամերը վատնենք եւ ընկալալական գործի մը համար :

Վ. — Մեր հաւաճառութիւնն ամենեկին գործադրութեան վրայ չէ. նախ սկզբունքները որոշենք և մշակենք, ապա պիտի տեսնենք որ անոնց գործադրութիւնը դիւրին է : Կը ինդընէ՛ր՝ ուշադրութիւնդ մանրամասնութեանց վրայ չուղղէք. միայն ըսէք, վերջին խոշոր սկզբունքները կ'ընդունի՞ք թէ ոչ :

Ե. — Եթէ ըսեմ՝ պիտի ընդունիմ, ապա ի՞նչ կ'ըսէք :

Վ. — Կ'ըսեմ, ուրեմն մեր նպատակին հասանք :

Ե. — Ի՞նչպէս հասանք :

Վ. — Առաջին երկու կանոններն անփոփոխ են, անոնց վրայ խօսիլն աւելորդ է : Կը մնայ երկրորդ կանոնը՝ որ տառերու ձեւերու բարեփոխումն է. սա ալ երկրորդ դակն և դիւրին հարց մ'է, որովհետեւ տառերը տարբեր են ցեղերու ճաշակին համեմատ, և ես վաղը Ձեզի մօտ կը բերեմ բոլոր ազգերու տառերու ձեւը, և ինչ ձև և փոփոխում որ մեզի հաճելի է, կրնանք անոնցմէ ընտրել :

Ե. — Ճանապարհը դիւրին է, և ուղիղ տրամաբանութեան համեմատ. սակայն զիտէք, մեր հին սովորութեան հետեւելով՝ մենք երբէք այս ուղղութեամբ քայլ մը չենք կրնար առնել :

Վ. — Սա ճանապարհէն զատ՝ որ ես յիշեցի, ուրիշ մ'ալ երեսակայելի է, որուն անշուշտ դուք աւելի պիտի հաւանիք :

Ե. — Եւ այն ո՞րն է :

Վ. — Այս մեր արդի դրութեան մէջ նստինք և սպասենք, մինչև երկինքէն յատուկ հրեշտակ մը երևայ մեր զիբելու ձեւերը փոխելու :

*
**

Ընթերցողը հիմա գաղափար մը կրնայ կազմել արաբական տառերու թերութեանց մասին, և սա Արեւելեան դիւանագետներու առաջին հեղինակի կարծիքը զիտէ մեր երկիրներու ապագայ զարգացման վրայ :

Արարական գրութիւնը սղագրութիւն կամ ծածկագրութիւն մ'է, կաշկանդիչ գործիք մը, որ իր ստրկական շղթաներով կապեր է բոլոր Արեւելքը Պարսկաստան յատկապէս անհունօրէն տուժեր է այս ճիւղէն, քանզի պարսկական հանճարն գերազանց է ասիական ցեղերու մէջ, Ֆարտուսին, Մասնէվին, Սատսին, Հաֆեզը և խայեամը որպէս նմոյշ կը յիշենք այն անհամար մտքերէն՝ որոնք ցնցեր են բոլոր զրակա-նութիւնը իրենց գաղափարներով:

Պարսկաստանը արեւելքի մէջ շատ աւելի ազդու պիտի ըլլար քան Ֆրանսա Եւրոպայի մէջ, եթէ իր հեղինակներու գործերը ձևով մը գրուէին՝ որ ամեն պարսկերէն հասկցող զանոնք կարենար կարդալ: Խնդիրը լեզուագիտութեան վրայ չէ, լոկ պրելու ձևի հարց է: Առաջինը Արիան պարսկերէն կը հասկնայ, Պարթումէն մինչև Կալիփթա և աւելի հեռու ալ Քրանս սերենին ծանօթ են, սակայն կարդալ գրելն չեն գիտեր, քանզի տառերու ձևերը թերի են: Լեզու մը՝ ուր գրեթէ անուններու հոլովում չկայ. ածականի և գոյականի սեռի խնդիր գոյութիւն չունի. բայերու իռնարհումն պարզ է և մէկ ձևով. անկանոն բայերն ևս զգուսգիւտ են. ուր բնիկ ժողովուրդը քերականութեան անունն չի լսեր, քանզի անոր պէտքը երբէք չէ գտեր. ուր ամեն նախադասութիւն կրնաս ինչ ձևով ուզես սկսիլ, և միշտ առօք փառօք վերջացնել և պատուով մէջէն դուրս գալ: Ահա պարսկերէն լեզուն, ամենէն աւելի դիրիքը, աւելի տրամաբանականը, քաղցր և ճկունը: Իր պարզութեամբ շատ նման է անգլիերէնին. և այս առաւելութիւններն են՝ որ անգլիացի խօսողներուն երեք կամ չորս ժամ հետադասութեան դիրութիւններ կու տան. անոնց նման ալ պարսիկ տէր-վիշները ժամերով կը խօսին՝ առանց բառ մը շփոթելու: Եւ սակայն լեզուի սա առաւելութեամբ Պարսից ժողովուրդի հարիւրէն մէկը կարդալ չի գիտեր, և հազարէն մէկն աղէկ գրել չի կրնար: Հիշուցեալ Տըթ. Թոլոզանի նման մէկը քառասուն տարի պարսկերէն կը խօսի՝ ա-

ռանց բառ մը կարդալ գիտնալու: Ամբրիկայի Տըթ. Ալէքսանտրի հարցոյցի, ինչո՞ւ իրանի մէջ տարիներ ապրելով՝ գրել կարդալ չէ սովոր: Ամերիկական գործնական պատասխան մը տուաւ. «(Գտիս չի գար, սովորելու աշխատանքն անտանելի սուղ է, և պարսիկ քարտուղար մը բան մը չարժեք. ինչո՞ւ ուրեմն աշխատանքս վատնեմ»: Տաճկական լեզուն եւրոպացի արեւելագէտները կը սեպեն չի-ներենին յաջորդող ամենադժուարին լեզուն: Սակայն ամենքս գիտենք, նոյն իսկ հայ կիներու մէջ տաճկերէն շատ աղէկ խօսողները կրնանք հարիւրներով համբել: Իսկ ասոնց մէկը բառ մը գրել կամ կարդալ չգիտէ: Հայ պատգամաւորներն ալ կենդանի ապացոյցներ են, որ այժմեան սիստեմով զարգացած մարդ մը կրնայ քառասուն յիսուն տարիներ տաճկաստան ապրիլ, և բառ մը տաճկերէն կարդալ չսովորի: Իսկ բուն դժուարութիւնը թեւրութիւններով լեզուն գիրն է: Տաճկերէն լեզուն շատ դժուար չէ: — Իմ քսան տարիներու աշխատութիւնը որպէս բժշկական ուսուցիչ Թէհրանի կայսերական դպրոցին մէջ՝ բռնադատեց զիս այս եզրակացութեան. արաբերէն տառերով արդի կրթութեան գործը առաջ տանելն անկարելի աշխատանք մ'է: Եւրոպական ամեն լեզուով առանց սղագրութեան կարելի է դասախօսի ճառերը գրել և ապա կարդալ: Էտիկպուրիկ մեծ դասարաններու մէջ, ուր 2 — 3 հարիւր աշակերտ ներկայ են, գրեթէ բոլոր ճառը կրնան գրել և ապա իրենց գրածը կարդալ: Արաբական տառերով այս գործն անկարելի է. ճառի երրորդ կամ չորրորդ մասն ալ դժուար է գրի առնել. և աւելի դժուարն անոր կարդալն է՝ նոյն իսկ գրողին համար: Միևուր բառեր և յատուկ անուններ եթէ մէկ անգամ արաբական զգեստ առնեն, անճանաչելի առեղծաածներ կ'ըլլան: Աշակերտներուս դժուարութիւնները գիտելով և Մեքլըմ խանի գրածները ներկատի առնելով՝ զանազան փորձերու դիմեցի: Արաբական տառերու ամէն բարե-

փոխումն անօգուտ գտայ, և Մեղքոմ խանի հնարած ձայնաւորներով գիրն աւելի դժուար՝ քան թէ սովորական արարերէնը: Հայերէն տառերու ընդունեն ալ անկաւրելի է: Նախ, անոնք չպիտի երբէք ընդունին մեզմէ: երկրորդ հայերէնն օտարի համար շատ դժուար է: Խեղճ Նորտ Պայրն մեր աշուրները Վաթիկոյի դաշտ մը աւանդանեց, երբ իր մեղքերուն որպէս քաւարան՝ մեր լիզուի ուսումնասիրութեամբ զբաղիլ սկսաւ: Ամերիկացի միսիոնարներէն մեր գիրերու դժուարութենէ զանգատներ շատ եմ լսեր:

Արեւելեան և արեւմտեան հայերենի տարբերութիւնը բ, պ, փ, ձ, ծ, ց, գ, կ, ք, յ, հ, լ, վ, անվերջ խնդիրներ են: Մեր ձեռագիրներու անթիւ տարազները որ աւան օր Ռուսաստան, Տաճկաստան և Եւրոպա կը հնարենք, վայելչագրութեան աւանդով միւսներուն նմանելու մոլութեամբ: Ասոնք միասին քառս մը կը կազմեն: Մեր արդի ձեռագիրներու ընթերցումը անտանելի աշխատանք մ'է: (տարականները ինծի կ'ըսեն, Հայերէն նամականիքն աւելի դժուար է կարդալ քան նոյն իսկ պարսկերէնը: Սա ըսել կ'ուզէ՝ որ մեր շրջանէն դուրս մեր տառերն երբէք չպիտի ընդունուին:

Պարսկերէն գրելու համար ես լատինական տառերը շատ գործնական եմ գտեր, և զանոնք թիչ մը փոփոխելով և աւելցնելով՝ սխտեմ մը հնարեր եմ Մալլումիկ անուանով, Գանի մը ժամերու մէջ ամեն պարսկերէն խօսող գրել կարգալ կրնայ սովորել՝ եթէ արդէն լատինական տառերը գիտէ: Եւ ինչ որ պարսկերենի համար ճիշդ է, նոյնութեամբ ալ արաբերենի կը յարմարի. սակայն տաճկերենի համար ձայնաւորները թիչ մը պիտի փոփոխել, ֆրանսական սխտեմին հետեւելով: Իմ սխտեմը սա է, լատինական իբր (X) տառին մեր խէին (խ) հնչիւնը տալ. պարսկերէն լեզուն իբր հնչիւնի պէտք չունի. քի (q) տառին դատի (դ) հնչիւնը տալ, և անոր նման դիւրին գրուող և շարկապաւուղ մեր չա (չ), ջէ (ջ) և շա (շ) տառերը աւելցնել

լատիներէնին, որով tel=չ, dj=ջ և ch=շ. այսպէս այս բարդութիւններէ ազատուի. բնը (բ) հնչել որպէս փիւր (փ), որովհետեւ պարսկերէն բուն պէ (պ) հնչիւն չունի, քի (t) հնչել որպէս ք, փ, tli, քանզի պարզ t չունի պարսկերէն. k հնչել որպէս շ (քափ, ք). g հնչել որպէս շ (կափ). ու (o) տառը վանտել, որովհետեւ անպէտ է. կսր (s) միշտ սէ (ս), և գեղը (z) միշտ գայ (զ) հնչել. իկրեղ (y) տառը կարեւոր դեր կը խաղայ սա մեթոտի մէջ: «Մէկ տառի մէկ հնչիւն, և մէկ հնչիւնի մէկ տառ» բացատրութիւնն ալ ամենին չունինք, ո՛չ ալ զօրութեամբ տառ, ո՛չ ալ անձայն տառ: Արաբական յատուկ այբի (ա) ձայնը այն (է) կամ էյիֆ փեյ (ի) այսպէս գրել օ՛. երկար էյիֆը (T) գրել ֆ, և ընդհանրապէս՝ շեշտուած տառերը՝ որպէս շ (գեղ) և ֆ (պէ) գրել երկու կէտով. սակայն եթէ տպագրութեան համար այս (') շեշտն աւելի դիւրին է, զայն ընդունել:

Ահա ընդհանուր գիծերն. մասնաւոր տեսրակով Հայերէն, Ֆրանսերէն, Անգլիերէն, Պարսկերէն և Տաճկերէն՝ ի մօտոյ օրինակներով պիտի բացատրեմ Մալլումիկ սխտեմը: Արեւելեան հանգոյցի լուծումը ես սա հարցին մէջ կը տեսնեմ: Մենք հայերս եթէ Մալլումիկ ընդունինք և խրախուսենք, անգնօրէն առաջ պիտի մղենք մեր երկիրներու կրթութիւնը, և անով իրապէս ամբարպղեքնք ազատական Սահմանադրութիւնը:

Մենք հանգիստ չպիտի ապրինք բարբարոս, անկիրթ և տգէտ խաւանին մէջ. ուրեմն եթէ հանգստութիւն կ'ուզենք, պիտի օգնենք թիւրքին, պարսկին, քիւրտին և արաբին, անոնց քաղաքակրթութեան առաջին գործիքը շտկելով. և այս գործիքը պարզ և դիւրին գրութիւնն է: Մեզի հասարակութիւնը իր անհաշիւ անհաշիւ ընդունել՝ քան թէ միւս ցեղերուն. վասն զի, նախ, արդէն պահանջն ունինք: Պոլիս երկու օրաթերթ և անագին թիւով գիրքեր կը տպենք տաճկերէն լեզուով և հայերէն տառերով. բնէ է՝ գնող ունին, շուկայն

պատրաստ է: Եթէ Մալքոմին սխտեմով տպենք, պիտի այս շուկայն ընդարձակենք, վասն զի տաճկագէտ Եւրոպացիք, Լէվանդին, Յոյներ՝ բոլորն ալ պիտի կարգան: Հայերու մեծ մասն արդէն լատինական տառերը գիտեն, և անոնց թիւերն այս շուկայէն չպիտի պակսին: Երկրորդ, եթէ սա երեք լեզուն մենք Մալքոմին սխտեմով գրենք, հայ, յոյն, հրէայ, քրտանցի և բոլոր միւս բնիկ ցեղերը շուտով գրել կարգալ պիտի սովորին, որովհետեւ երկրի լեզուներն արդէն գիտեն: Երրորդ, արեւելեան վաճառականութեան ահագին մղում պիտի տանք, որովհետեւ մեր երկրին մէջ բնակող Եւրոպացիք շուտով գրել կարգալ կը սովորին: Չորրորդ, եւրոպական հաղակապալութեան և տպագրութեան սխտեմը իսկոյն արեւելքի մէջ պիտի տիրապետէ: Մեր պետական գործերը ուղղուելու չեն հին տոմարակալութեան սխտեմով:

Հինգերորդ, ճնշուած ազգերու ազատութեան միակ ճանապարհն արեւելքի մէջ ընդհանուր կրթութիւնն է: Եթէ մենք կոտորածներ և կոլիկեան արհաւիրք չենք ուզեր, միանանք սա գործին և միւս ցեղերն ալ յառաջ մղենք: Հոգն արդէն պատրաստ է, և թեթև աշխատութեամբ պիտի յաջողինք գործով ցուցնելու՝ որ կարելի է այս գիւրերով պարսկերէն, տաճկերէն և ամեն արեւելեան լեզու գրել և կարգալ: Երբ մենք սկսինք, միւս ցեղերն մեզի պիտի հետևին: Վեցերորդ, տաճկերենի, պարսկերենի և արաբերենի ուսումնասիրութիւնը կ'ընդարձակուի լատինական տառերով: Լեզուները կը մշակուին, պարզութիւն կը ստանան: Բառերու կուտակումն այժմ պէտք է, որովհետեւ ամեն բառ սահուն չի կարգադրուիր: հոմանշան բառերն իրարու կ'օգնեն կարգալուն: Արեւելք եւրոպական կրթութիւնը այն օրը կրնայ ստանալ՝ երբ իր լեզուն եւրոպական արտաքին ձև մը ստանայ: Եթէ այսօր Ռուսերն Եւրոպայի մէջ են, սակայն եւրոպական գերդաստանի անդամ չեն: ասոր պատճառն իրենց յատուկ տառերն են. և եթէ Եւրո-

պացիք հոս յունարէն կը սովորին և հայերէն չեն սովորիր, ասոր բուն պատճառը սա է, որ Տաճկաստան գալուն արդէն յունարէն տառերը գիտեն, իսկ մերն անոնց համար նորութիւնն է: Քաղաքակրթութեան ընդհանուր անցագիրը, թէպէտ չեն լատինական տառերն են, և որքան անոնց գործադրութիւնն արեւելքի մէջ առաջ մղենք, աւելի շուտով պիտի քաղաքակրթուինք:

Գալով քանի մ'առարկութիւններու՝ զոր թերեւ չենք յիշեր, նախ կարելի է ըսել՝ թէ արաբերէն տառերու լրումն գեղարուեստական կորուստ մ'է՝ քանզի մզկիթներու և հին ձեռագիրներու զարդն սա վայելուչ տառերէն է մասամբ բաղկացեր: Անգլիացիք հին կոթիկ տառերը մինչեւ այսօր որպէս զարդ կը ծառայեցնեն: Հին լեզու մ'ալ ունին, միայն կիրակի առաւօտները տաճարներու մէջ կը լսեն: Բայց ժողովուրդի յառաջդիմութիւնը սա գեղարուեստական ցնորքներուն չեն զոհեր: Արաբական տառերը կրնան միշտ մնալ և որպէս զարդ գործածուիլ: Երկրորդ, կարելի է կարծել՝ թէ արաբական բառերու արունչութիւնը, կշիռը պիտի կորսնցնենք Մալքոմին սխտեմով: Ասոր հակառակը լատինական որոշ տառերով անոնց կշիռը և բառերու կազմակերպութիւնն աւելի շուտով աչքի մէջ կը մտնէ: Երրորդ, կարելի է կարծել՝ թէ արեւելեան լեզուների հնչման ներութիւնը, ճիւղաւոր, երանգն պիտի կորսնցնենք: Ես քանի լեզու խոսել և գրել գիտեմ, պարսկերէնն ալ բուն պարսկի նման գիտեմ, և փորձով համոզուած եմ՝ որ պարսկերենի հնչման ամեն ներութիւնն կրնանք յայտնել այս սխտեմով, ոչինչ չպիտի կորսնցնենք: Ընդհակառակն շուտով ամեն բառի որոշ հեղինակաւոր հնչիւնը պիտի վճռուի: Հիմա գծուար է գրածէն բառ մը հնչել, նոյն իսկ քառասուն տարի ուսումնասիրութենէ վերջը, և ամեն գաւառ միեւնոյն բառը տարբեր ձայնաւորներով կը հնչէ:

Կրօնական խնդիրներու ամենեկին չափաւոր դպչինք: լրագիրը, վէպ, հաշուետոմար,

ուսումնական զիրքեր տպենք սա սխտե-
մով. մեր նամակները գրենք, մեր ըսելի-
քը, մեր ճառերը արձանագրենք: «Ուղ-
ղափառները» կ'ուզեն հետեին, կ'ուզեն
չհետեին: Երբ գործնականապէս տեսան որ
այս դիրին, սահուն գործիք մ'է, իրենց
շահերէն մղուած՝ կը պարտաւորին ընդու-
նել:

ՏՈՒԹ. ՊԱՋԻԼ

ԵՂԻ ԶՈՐՍ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

ՀԵԱԳՈՅՆ ԳՐԱԳՐԻ ՄԸ ՄԷՋ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ

Տպագիր 1828-ի - Գրչագիր 1224-ի

ԷՋ ՏՊ. 188

108. հեղմամբ արեամբն — հեղմամբ
արեամբն

109. քան զամենայն մարգարէս — քան
զամենայն մարգարէսն

110. զարտաքին թշնամիսն կոտորե-
լով, այլ զազգատունսն — զարտաքին
զթշնամիսն կոտորեալ, այլ և զարգատունսն
իւր

Էլ, Եթէ — Եթէ

մեք որ — մեք որք

108. Բ. Գ. Դ. հեղման արեամբ: — Ե. հեղ-
մամբ արեամբ: — Ե. Ալթ՝ հեղման արեամբ
կամ հեղմամբ արեամբ: [Պարզ և ուղիղ ձեռն է՝
հեղմամբ արեամբ կամ արեամբ]

109. Բ. Գ. Դ. Ե:

110. Բ. Գ. Դ. զարտաքին քնամիսն կոտո-
րելով, այլ զազգատունսն իւր: — Ե. (ԶԹԿԱ)
և զազգատունսն իւր: — Զ. (ԶԹԿԱ) և զազգա-
տունսն:

111. Բ. Գ. Դ. Ե. և մեծապէս վայելցեալ
յիւրեւոր տարեկոս: — Զ. (ԵՄԳ) տարեկոս:
— Ե. Ալթ՝ մեծապէս: [Հոս մեծապէս բառը,
որ ուղիղ կ'երևի քան մեծամեծը՝ աւելի կը
պարզէ իմաստը]:

112. Բ. Գ. Դ. Ե. Ե. մօտակցա:

113. Բ. Գ. Դ. Ե. Է:

189

111. և մեծամեծ վայելցեալ յերկնա-
ւոր պարգևսն — և մեծապէս վայելցեալ
յերկնային պարգևաց

ևս առաւել — ևս առաւելապէս

112. մօտակայ — մատակա
զանձն իւր ի վերայ մեղաց մերոց —
զանձն վասն մեղաց իմոց

113. արդարացոյց — և արդարացոյց

անմահ զօրութեանն — անմահութեանն

114. զի մի նուազը — զի մի նուա-
զեալ

զպղծութիւնն — զպղծութիւն

115. և զսուրբ մարգարէն զեղիաս —
զմարգարէն եղիայ

ոչ կարէր — ոչ կամէր

116. Աքարու — արարու

117. նախանձուն իւրոյ զուր հարեւրսն
— նախանձուն իւրոյ զոր ունէր զուր հա-
րեւրսն

118. ձեռքը սատակեաց — ձեռքըն
կոտորեաց

119. և զերկուս յսունսն անշէջ հրոյն
— և զերկուս յիսունսն անշէջ հրոյն

Լուցկիս — Լուցկիք

զաստուածային վրէժն — զաստուա-
ծային վրէժսն

120. անմրանելի և ահագին — ան-
մրանելի ահագին

121. ի յերկինս — յերկինս

114. Բ. Գ. Դ. Ե. Ե: — Զ. Է. զի մի նուազը:
[Հոս ըստ իմաստին նուազ կամ նուազեալն է
ուղիղը, և նուազը՝ անշուշտ շփոթութեամբ Ե-
զած է]:

115. Բ. Գ. Դ. և զսուրբ մարգարէն եղիայ:
— Ե. (ԵՄՄ) եղիայ:

116. Գ: — Բ. Ե. արայարու: — Դ. տխա-
յարու: — Ե. Ալթ. Աքայարու կամ Ախայա-
րու:

117. Բ. Գ. Դ. նախանձուն իւրով զուր հա-
րեւրսն — Է. (Ն)հրոյն (ԶՀ):

118. Բ. Գ. Դ. Ե. Ե. անաք կոտորեաց:

119. Բ. Գ. Դ. Ե: — Զ. Է. և գերկոս յի-
սունսն, և այլն: Ե. Ալթ՝ յիսունսն:

120. Բ. Գ. Դ. Ե:

121. Բ. Գ. Դ. Ե: